

[Пројекат Растко](#) : [Пољска](#) : [Уметност](#)

Lech Paździerski

Прилог проучавању веза Вељка Петровића са Пољском

Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду. Књига XI/1 (1968), стр. 359-371

Lech Paździerski

PRZYCZYNEK DO BADAŃ STOSUNKÓW VEJKA PETROVICIA Z POLSKĄ Streszczenie

Powyższy artykuł stanowi pierwszą tego rodzaju próbę usystematyzowania i zmieszczenia w odpowiednich ramach stosunku Veljka Petrovicia do Polski i Polaków oraz nadania właściwego kierunku ewentualnym badaniom naukowym w tej dziedzinie. Jak wynika z treści artykułu, Veljko Petrović interesował się polskimi zagadnieniami w pierwszym rzędzie literackimi, a tylko częściowo pozaliterackimi, od wczesnego dzieciństwa. Niemalą, rolę pełnili tu, w budzeniu tych jego zainteresowań "ambasadorzy" polskiej myśli, tłumacze, popularyzatorzy i działacze na niwie szerzenia "wzajemności słowiańskiej" Manojlović-Rajko i w okresie międzywojennym Julije Benešić. Oni to pierwsi, jeszcze bez bezpośredniego kontaktu Veljka Petrovicia z Polską, zapoznawali tego wielkiego pisarza i poetę z najbardziej reprezentatywnymi przejawami ducha polskiego. Dzięki nim Veljko Petrović zetknął się po raz pierwszy z dziełami Juliusza Słowackiego, którego niezmiernie cenił i który być może — co by mogły wykazać dogłębsze studia wywarł jakiś poważniejszy wpływ na tego "wielkiego piewę równin Wojewodiny".

Veljko Petrović po osobistym skontaktowaniu się ze światem literackim Polski międzywojennej, sam już poszedł po tej drodze dalej, nawiązując ściśle więzi z pisarzami, tłumaczami i działaczami na polu rozwijania stosunków literackich i kulturalnych dwóch narodów słowiańskich. Bierze on czynny udział w pracach różnego rodzaju komisji mających za zadanie przygotowanie tzw. Porozumienia Kulturalnego między Polską a Jugosławią okresu międzywojennego. Rzecz jasna, że przytoczone w tym artykule materiały (fragmentów korespondencji z Juliuszem Benešićem, sprawozdania z posiedzeń Komisji Porozumienia Kulturalnego itd.) nie wyczerpują całkowicie zagadnienia i mają charakter dość fragmentaryczny. Praca ta, jak zresztą świadczy o tym sam tytuł, jest jedynie przyczynkiem, mającym za zadanie zwrócić uwagi na niektóre, najważniejsze według autora, aspekty tego zagadnienia. Problemem tym należałoby się zająć szerzej w ramach ogólnych studiów nad stosunkami kulturalnymi polsko-jugosłowiańskimi w okresie międzywojennym.

Тешко је утврдити коме је од великих или малих пољских писаца и песника или умова Петровић покљонио више пажње него што захтева опште познавање једне словенске литературе, а још на веће муке био би осуђен онај ко би покушао доказати који је од тих писаца извршио утицај на Петровићево стваралаштво. У тим разматрањима нешто мало нам могу помоћи Петровићеви "путописи"^[1] (ако су меродавни подаци наведени у њима) и неке друге претпоставке и закључци, које ћемо извући током нашег излагања.

Интересовање за Пољску, на темељу података из поменутог написа, јавило се код В. Петровића још у раној младости. Ово интересовање, везано за опште одушевљење Вељка Петровића словенском књижевношћу, пре свега руском, разбудило је Никола Манојловић-

Рајко, богослов и парох у Слатини. Никола Манојловић (умро у 33. години живота, 24. VII 1897), био је како наглашава наш аутор: "... савестан и фини преводилац добрих пољских и руских писаца, Гаршина, Крашевског, Шјенкјевича, Креновјецког(!), Приборевског(!), Ожешкове, Рођевичевне. А и добар поета minor".^[2] Наведена имена, мада код Петровића нека погрешно транскрибована, никако не исцрпљују преводилачки опус тог неуморног и цењеног радника на подручју зближавања двеју литература. Могло би нас мало чудити да Петровић транскрибује презиме Сјенкјевич са "Шј", мада је уобичајена транскрипција са "сј"; такође презиме Рођевичевна пише Рођевичевна. Грешке тог типа срећемо често и код наших људи којима је полонистика професија. Што се пак тиче имена "Креновјецки" и "Приборевски" морамо да констатујемо да је по среди или необавештеност или коришћење погрешних извора. Прво од ових имена морало би да гласи Креховјецки (Krechowiecki) и односи се на Адама Креховјецког, трећеразредног пољског писца, од којег је само Рајко превео једну ствар ("Мрки вук", Стражилово, 1893, бр. 4—5). Што се тиче другог имена, Петровић је вероватно имао на уму Валерија Пшиборовског (Przyborowski), још и сада врло популарног писца историјских романа за омладину, од којег је, колико је нама познато, превео једно дело не Никола Манојловић-Рајко, већ професор Београдског универзитета Радован Кошутић.^[3] Списак Рајкових превода са пољског можемо употпунити многобројним именима као што су, да поменемо само крупнија: Словацки, Т. Т. Жеж, Адолф Дигашињски, Б. Прус, М. Балуцки, М. Конопњицка, Оконски и др. Према цитираној библиографији, Никола Манојловић-Рајко је за време свог кратког живота превео 26 позиција, међу којима се налазе и дела као што су: Сјенкјевичев: "Пан Володијовски", Прусов роман: "На мртвој стражи" итд. Његов рад је и по квалитету и квантитету надмашио рад читаве плејаде истакнутих преводилаца: А. Ткалчевића, Ј. Е. и Александра Томића, Ј. Матице, А. Прибићевића, Лазара Р. Кнежевића и др., који су том послу посветили читав живот.^[*] Петровић помиње у своме путопису још и К. Гашињског, песника "Песама пољског ходочасника", чију "Црну сукњицу" у Змајевом препеву^[4] чак цитира.

Те и томе сличне, помало сентименталне слике "пропасти Пољске" и "црног јада" поробљених Пољака формирале су у најранијој младости Петровићеве погледе на Пољску, о којој се, како говори сам аутор путописа "... вазда мислило и причало међу Србима с љубављу и са топлином саучесног сабрата који исто тако пати, трпећи у свом измрцвареном телу усечене границе и ланце насилника."^[5] У овом прилогу проучавању тога доста незахвалног проблема нећемо сувише дубоко залазити у материју јер би то захтевало обимније студије, већ ћемо се ограничити на објављивање нама доступних чињеница, које би јасније приказале Петровићев однос према пољској књижевности и култури. Конкретне додире Вељка Петровића са Пољском проблематиком можемо сагледати на темељу контакта са Јулијем Бенешихем који је, чинило би се, одиграо улогу посредника у приближавању Петровића Пољској. Јулије Бенеших, коме су Пољска и њене културне тековине биле највећа љубав, која га је довела на студије у Краков, вршио је после повратка као књижевник и књижевни критичар, најзад као неуморни преводилац, часну улогу "амбасадора" пољске мисли у Југославији. Многи још и данас живи југословенски слависти и књижевници обраћали су се директно Јулију Бенешиху за савет о било ком проблему везаним за Пољску. Веза В. Петровића са Ј. Бенешихем старог је датума и тешко је одредити када и одакле почиње. Лакше је нпр. одредити тачно време контакта Ј. Бенешиха са М. Црњанским или рецимо са другим књижевницима, које је Бенеших као секретар ДХК и уредник едиција ДХК, те редактор књижевних часописа "увео у књижевност".^[6]

У Институту за књижевност и театрологију ЈАЗУ у Загребу налази се преписка Јулија Бенешиха са Вељком Петровићем, на жалост некомплетна. На темељу ове мршаве кореспонденције можемо ипак у општим цртама насликати карактер и суштину односа Вељка Петровића и Јулија Бенешиха. Прво писмо које смо успели да пронађемо (дат. Нови Сад, 11. март 1926) не тиче се директно пољских ствари. Њима је посвећена само једна реченица у којој Вељко Петровић моли Бенешиха да му пошаље превод Словацког.^[7] Зашто

баш Словацког? Са Словацким се В. Петровић вероватно упознао такође посредством Рајка, који је од Словацког превео "Последњу успомену на Лауру".^[8] Од девет превода Словацког начињених до 1926. године морао је Петровић нешто да чита (јер не верујемо да је могао да чита у оригиналу). Сигурно је читао три пута преведеног "Оца помрлих од куге у Ел Аришу", можда и два пута преведеног "Анхелија", превод Рајков и највероватније "Лилу Венеду" у одличном Бенешиевом преводу (М. Х. 1910).

Љубав према Словацком будили су такође, али већ у зрелим годинама (што сазнајемо из једног Петровићевог писма из Београда 7. II 1928, упућеног Бенешиећу), Адам Прибишевић, преводилац Жеромског, Рејмонта, Њемојевског, Даниловског и др. (на жалост, Словацког није), затим Иво Андрић, и сам бивши ђак Јагелонског универзитета, велики поклоник пољске литературе. "(...) Мени је често Андрић цитирао краће ствари од Словацког а Адам Прибишевић неке монологе из његових трагедија, па то је дивно, дивно. Хајде овесели нас тако нечим".

Поменута лектира, проширена и делима Мицкјевича, заносна Рајкова причања и контакти са Прибишевићем и Андрићем створили су код Петровића убеђење да поезија Словацког и Мицкјевича представља највиши домет словенске романтике. Одатле вероватно и ова молба за Словацког у иначе врло интересантном и значајном за наше прилике писму, које ћу у целини приложити.

Почетак писма је доста песимистичан. Односи се сигурно на Бенешиеве пертурбације у вези са такозваном казалишном "афером" у којој је управник Н. К. Бенешић био окривљен за наводну дефраудацију државног новца из казалишне благајне. Један добар део целе тадашње хрватске критике бацао се камењем (поред осталих и Вл. Луначек) на неправедно окривљеног управника, који је на крају поднео оставку и кога је скоро једино бранио Мирослав Крлежа.^[9] Писмо је пре свега интересантно за нашу јавност, због тога што га Вељко Петровић упућује као уредник књижевног дела ЛМС и моли за сарадњу. Друго писмо које носи датум 16. март 1926.^[10] сигурно је одговор на писмо Бенешиећа у коме вероватно образлаже зашто не може да пише за "Летопис". Бенешиево неписање, а тачније речено бојазан потиче из казалишне афере у којој је он био главни актер, а којој је позадина била политичка. Из писма произилази да би Вељко Петровић радо видео у Јулију Бенешиећу свог сарадника и настоји да га за тај посао придобије. Штета што то није успело, јер Бенешиева сарадња могла је да уроди плодом у сваком погледу. Могло би се чинити да се и кореспонденција прекида.

Проналазимо тек њене трагове године 1928. Писмо које носи датум 7. II 1928^[11] упућено је из Београда. У том писму из кога ћу цитирати мање фрагменте, видимо да В. Петровић не резигнира од Бенешиевих превода Словацког: "(...) Ја ипак мислим да би Ти могао превести од Словацког нешто краће и за СКГ". Пише "нешто краће" јер му је Бенешић вероватно послао свој превод подужег епа Ј. Словацког "У Швицарској", који је изашао као посебни отисак из "Хрватске ревије" бр. л—2 у Загребу.^[12] То је један од најбољих Бенешиевих превода са подручја пољске поезије који је уживао у своје време велику наклоност критике. И Петровићев суд је очигледно повољан, што ћемо уосталом видети из приложених фрагмената писма. Писмо је значајно пре свега због тога што у њему Вељко Петровић даје свој уметнички "credo" у погледу на језик: "Ја ипак мислим да би Ти могао превести од Словацког нешто краће и за СКГ. Разуме се у Твом је интересу, да не манирираш онај стародревни, хорватски, поетически језик, Циракија, Фрање Марковића и Ивана Захара. Он неће побудити осећање старине ни романтике, толико колико ће дочарати неодољиву комику демодираних старудија, исто као сад би из истих разлога, преводио Словацког ја песничким реквизитима Мите Поповића".

Заиста је Петровић као мало ко досад знао правилно оценити Бенешиев језички манир, који

је како знамо био чест гост на страницама његових превода. У следећем пасусу прецизира он своје идеалне језичке принципе:

(...) "Кајмакчалански језик је једино могући наш језик, само исто то није онај банални београдских новина и улица. Ту нису толико пресудне ни речи већ стил, синтакса и осећање, прецизно употребљавање синонима и глаголских облика. То Ти све имаш, по мајци, па н[а] што силом уносити у себе оне "натруле" из загребачких уџбеника и из куријалног стила аката? Уосталом из ових послатих строфа [односи се то вероватно на превод "У Швицарској"] видим да се Ти ниси држао тог свог принципа. Хвала Богу! А ја бих желио да Те уверим да уопште се не трудиш: силом "заки ... [нечитко]", због илузије старина и романтике свој језик. То поти... [нечитко] се постизава с малим ниансама с неколико старинских израза на датим местима. И ништа више. Све се своди на осећање мера". (...) "Ја сам приметио да хрватска интелигенција кад пише, пише књишки, неким ничијим ако не професорским, мртвим језиком с германском конструкцијом, као што се наши аче французирајући".

Преокрет у овим фрагментарним односима Вељка Петровића са Јулијем Бенешихем, а истовремено и у Петровићевим интересовањима за Пољску и пољске ствари, наступио је године 1930. и 1931. Бенеших је након дугогодишњег настојања коначно остварио сан своје младости и доспео у Пољску на дуже време у својству делегата Министарства просвете Краљевине Југославије. У Пољској је започео неуморни рад на зближавању двају народа и култура. На резултат тога рада нисмо морали дуго да чекамо. Већ 1932. године Бенеших почиње да издаје Југославенску библиотеку, којој је први свезак била "Смрт Смаил-аге Ченгића".

У пољским интелектуалним круговима родила се идеја "књижевног споразума" пољско-југословенско-чехословачког. Зачетници те идеје били су редактор илустрованог часописа "Świat", комедиограф и публициста Стефан Кшивошевски, књижевник Мјечислав Смоларски, од Чеха Вацлав Дреслер и Јулије Бенеших. Бенеших као један од твораца идеје "споразума" упутио је 6. IX 1930. године књижевницима, књижевним критичарима и културним радницима Југославије писмо у коме излаже опште принципе будућег споразума и моли за учешће у раду као и за долазак на конгрес Пољско-југословенске лиге у склопу које ће споразум бити закључен. На припремној конференцији са југословенске стране присуствовали су: др Ћурчин, др Др. Домјанић, др Andrassy, др Maixner и проф. Ј. Бенеших. На конференцији су прецизирани циљеви "споразума" који према службеном извештају (копија) Јулија Бенешиха од 18. VI 1931. године, упућеном Бранку Лазаревићу, посланику Краљевине Југославије,^[13] гласе: "(...) Сврха је Књижевног споразума ширење узајамног познавања књижевности посредовањем свакогодишњих конгреса, стварањем у свакој земљи Славенске библиотеке или издања посвећена преводима као и ширењу информација о нашим литературама, саопћивањем међусобних извештаја о стању књижевности, приређивањем предавања, настојањем око измјене омладине, која студира славенску књижевност, установљењем књижевних награда у свакој земљи и омогућењем узајамног боравка књижевника у земљама, које су приступиле књижевном споразуму".

Није ту место за оцену замисли добрих и хуманих циљева "споразума". Морамо само констатовати једно, да је у пракси ретко који циљ био постигнут. Све се ту сводило у суштини на празно причање. Интересантан је списак адресата, којима је био Бенешихев допис упућен:

1. Lj. pl. Babić Gjalski, 2. Dr Drag. Domjanić, 3. Vladimir Nazor, 4. Dr D. Prohaska, del. Min. Prosv. u Pragu, 5. Dr Nikola Andrić, 6. Dr Slavko Batušić, 7. Ivo Andrić, 8. Milan M. Rakić, 9. Branko Lazarević, 10. Oto Župančić, 11. Fran Govekar, 12. Dr Zd. Marković, 13. Miloš Crnjanski, 14. Milan Bogdanović, 15. B. Nušić, 16. Dr Ivan Esih, 17. Veljko Petrović.

На позив су се одазвали и приступили споразуму, према подацима којима располажемо:^[14] Ђалски, Зд. Марковић, М. Богдановић, Исидора Секулић, Црњански, Нушић, Домјанић и Вељко Петровић. У Петровићевом писму од 9. IX 1930^[16] упућеном Ј. Бенешу поред осталог читамо: "(...) и сматрам за част и срећу да са своје стране учиним нешто на стапању словенских душа..." На завршетку моли адресата: "(...) и да поздравите славне колеге великог и предаровитог братског пољског народа".

На жалост, нисмо у стању цитирати одговоре Ј. Бенеша на пуна одушевљења Петровићева писма. Не знамо да ли та писма уопште постоје. Не можемо такође из истих разлога приопштити комплетну преписку ове двојице пријатеља. Због тога ће слика контакта В. Петровића са Пољском имати често фрагментарни карактер. У једном од његових писама, датираним 26. XII 1930, налази се следећи за нас интересантан пасус: (...) "Ја сматрам Пољаке луђом од нас, али и много већом нацијом, а њихову поезију једном најзвизишенијом од свих. Па би ми била част кад би нешто и од мога упознали на свом језику".

Оставићемо по страни коментар ове доста контроверзне изјаве и прећи ћемо на догађаје које се вежу са боравком Вељка Петровића у Пољској и његовим радом у одбору "споразума". О тој теми говорићемо на темељу материјала Бенешеве хронике-мемоара: "Осам година у Варшави",^[16] неких нама доступних докумената и коначно написа пољске и југословенске штампе тег периода. Тачан програм конгреса Пољско-југословенске лиге, као и копија записника конференције споразума налази се у Бенешевеј заоставштини у Институту за књижевност ЈАЗУ. Према овом програму и записнику,^[17] инаугурација саветовања пољско-југословенског споразума одржана је 29. IV 1931. у Варшави у 11 часова. На конференцији су као представници Југославије присуствовали Зденка Маиковић, Јулије Бенеш и Вељко Петровић. Сви су читали реферате. На жалост, нисмо могли да пронађемо ни наслов реферата Вељка Петровића нити било шта ближе о његовом наступу у Варшави. Нешто више о тој теми говоре релативно малобројни чланци у дневној штампи тога времена.

Још 1930. године Иван Есих, неуморан у обавештавању хрватске јавности, у краћем чланку "Културно зближавање са Пољском"^[18] саопштава да ће на конгрес Пољско-југословенске лиге доћи књижевници и новинари из целе Југославије. Нотицу сличног садржаја можемо наћи и у чланку "Polska a Jugosławia".^[19] О раду самог Конгреса читамо у анонимном чланку: "Z Kongresu słowiańskich w Warszawie" (Са словенских конгреса у Варшави).^[20] Аутор чланка поред општих информација о раду Конгреса уврстио је и ову реченицу: "(...) Piękne przemówienie na temat wspólnej umysłowości słowiańskiej wygłosił wybitny pisarz jugosłowiański p. Petrović" (Леп говор је на тему заједничке словенске мисли одржао истакнути југословенски писац господин Петровић). Како видимо, и ту немамо тачан наслов Петровићевог говора нити било каква његову оцену. У обимнијем чланку Антона Богуславског, познатог преводиоца Бенешеве Библиотеке: "Drugí dzień kongresów słowiańskich" (Други дан словенских конгреса)^[21] срећемо се са кратким карактеристикама конгресних гостију: (...) "Z Jugosławii przybyli: znakomity poeta i nowelista Veljko Petrović, współpracownik "Politiki", czynny na polu propagandy i dziennikarstwa patryjota jugosłowiański przed i podczas wojny światowej" (Из Југославије су дошли: знаменити песник и новелиста Вељко Петровић, сарадник "Политике", активан на пољу пропаганде и новинарства пре и за време светског рата, југословенски родољуб).

О самом Конгресу и посети његових чланова Кракову информира краћи чланак: "Uczestnicy kongresu polsko-jugosłowiańskiego przybyli do Krakowa"^[22] (Учесници пољско-југословенског конгреса приспели су у Краков).

Реперкусије после конгреса исто нису биле јако значајне. Можемо ту само забележити овећи чланак Зденке Марковић: "Још једна ријеч о Пољској" (С конгреса пољско-југословенске

лиге)^[23] и, наравно, опширан Петровићев чланак, који има карактер путописа: "Пролећни излет у Пољску 1931".^[24] Штампан је 1932. године и одушевљено казује о утисцима његовог аутора с пута по Пољској, коме се остварио како сам пише, ... "Један давнашњи сан: видети Пољску".^[25]

Нећемо сада у овим разматрањима правити анализу тог врло интересантног чланка, али ипак морамо да истакнемо да су описи градова, нарочито Кракова, можда најбољи у југословенској књижевности. Узалудно би било у њему тражити ближе податке и личности у вези са конгресом. Све су то уметничке реминисценције једне префињене душе која је у Пољацима пронашла своју словенску сабраћу.

За време боравка у Кракову пружила му се коначно прилика да посети гробове својих најомиљенијих песника. О томе пише на следећи начин: "(...) поклонисмо се праху двојице великих песника, највишим духовима словенске романтике: Мицкјевичу и Словацком. Писац ових редака имао је ту част (сигурно највећу у свом животу) да положи венац на њихове саркофаге, у име излетника. Заиста је овде, поред крунисаних пољских краљева место и њима двојици, некрунисаним краљевима чији пламени стег није знао за поразе, који су, напослетку, својим худим перима ујединили отаџбину..."^[26]

У овом лепом одломку срећемо се са јединим случајем у целом чланку, где писац директно помиње себе у вези са конгресом. Лако је уочити да одјек о раду конгреса у штампи није био велик. Једини информатор биће нам Ј. Бенешки чија је оцена доста субјективна, с обзиром на његов специфични често пута претерано критички начин третирања појединих проблема и догађаја. Да видимо на почетку шта каже Јулије Бенешки, делегат Мин. Просв., у званичном већ помињаном извештају од 18. VI 1931, стр. 2. "(...) Присуствовао сам конгресу Пољско-југословенске лиге крајем априла 1931 и сједницама Пољско-чехословачко-југословенског књижевног споразума, у којем су учествовали из Југославије још и др Зденка Марковић и г. Вељко Петровић." (...) "Наредни ће се конгрес одржати 1932. у Варшави, а дотле ће се у свакој земљи организовати одбори књижевног споразума од 12 лица (са 12 замјеника.) За Југославију је организовање тог одбора повјерено г. Вељку Петровићу. С г. Вељком Петровићем сам отпутовао у Краков гдје се 1, 2 и 3 маја довршио Конгрес Пољско-југославенске лиге".

Толико Ј. Бенешки званично. У својој хроници "Осам година у Варшави", овако пише: "(...) 29. IV. У 11 сати било је у дворани градске вијећнице отворење конгреса пољско-југословенске лиге. Неки поздраве и предавање драге Здене о кореспонденцији Bronisława Grabowskoga с хрватским литератима. Дошао је Вељко Петровић. Јосо Лакатош, Валдемар Луначек, Туркаљ, Браум са сином, Турчић из Сарајева, Бенчић из Марибора, Војиновић из Скопља и многи други (...) По подне сједница књижевног споразума. Свега два Чеха: Vydra и Edmond Konrad, а наших троје: Вељко, Здена и ја. Вељко је све освојио својом репрезентативном фигуром. Цијели сам му дан посветио. Одвезао сам га у Łazienke (...) Отишли смо затим у Театр Пољски на грозну глупост "Краљ театра" (The butter and eggman) од G. S. Kaufmana (...). Вечерали смо код Wachusa, по обичају. Вељко је осјетио, што је то jarzębiak, barszcz и bigos. Иначе је Вељко прилично остарио — душевно. Он већ неке појаве меће у ладице, сврстава, помало све схваћа, као што то чине филистри и старци. Све сређује и класифицира, а о литератури има фолклористичко схваћање, као да је фолклор важан. Као да је човјек народна ношња или рјечник псовака: ау, Бога му! или: Шалај! То се не може превести, дакле је дубоко и наше. Све којешта" (105).

(...) Здена прича о дивним бојама Балтичког мора и задржава се пред излозима с ружама, дивећи се дивним жутим ружама. Вељко рече: "Како је трагично бити млад, имати крај себе дјевојчицу, стајати уз излог цвјетарнице и не имати новаца. (...) Ја сам злобно дометнуо: "А, Вељко, данас је још трагичније крај цвјећа имати новаца, а не имати крај себе дјевојчицу".

(...) "30. IV. (...) Звао ме Лазаревић да у пол 10 дођем к њему. Кад сам стигао у посланство, он се већ одвезао у Wilanuw с Вељком Петровићем и Станиславом Краковом. На ручку је осим Вељка и тог "Кракова" био још и Giulli и Радовановић од централног прессбироа, а у 5 сати поподне била је сједница (закључна) конгреса "споразума књижевног пољско-чехословачко-југославенског (...). Сутра ћу у Краков с Вељком, а углавном ради проф. Мој-а, т.ј. ради Цанкарових новела за моју "Југославенску библиотеку".

(...) "2. V, Краков. Јучер сам у 10 сати навече допутовао у Краков с излетницима. Углавном сам био с Вељком Петровићем, јер сам морални кривац, што је он, по мом наговору, овамо допутовао".

Уочљива је разлика између Петровићевог мирног и надахнутог причања песника равница и Бенешиневог заједљивога, често врло оштрог у оцени а уједно пуног галског хумора описа догађаја где су и највеће светости подвргаване руглу. Јер како друкчије него маниром можемо растумачити "епитете" којима је "почастио" свог још у пуној снази 47-годишњег друга и пријатеља. Ево како изгледа у Бенешиневој редакцији опис једног свечаног догађаја:

"Неке параде, нека тобоже присега вјерности славенске узајамности у катедрали; случајно сам наишао, кад је Мoczydłowski вукао вијенац на Mickiewiczев гроб, но у катедрали је било тако хладно, да сам побјегао."^[27]

Али да видимо како Бенешин у складу са својини "принципима" црта Петровићев лик у Варшави.

"За ручком смо сједјели и писали карту "ујаку" Гашпарцу Вељко и ја. Он је дописао неколико ријечи али се наједном сјетио да пише латиницом и рече: "Кад ја неком пишем латиницом, онда је такт да ми се одговори ћирилицом". Циљао је на мене. Ја му рекох: "Ја ти никада нећу писати ћирилицом, али мислим, да бисте ви у Београду морали подузети акцију око јединства писма". Он: "Па нека Хрвати приме ћирилицу". Ја: "Ви ваљада чекате, да Руси и Бугари прије приме латиницу..." Вељко: "Не. Ћирилица је светиња. За вријеме рата су страдали они, који су примали карте писане ћирилицом, били су до крви бијени. Ти за то немаш осјећаја" (...) Уто се умијешате с друге стране стола у разговор Валдемар Луначек: "Ако је говор о светињама, онда нема изгледа, да ће се провести ствар уједињења". Вељко вјерује у светињу неке ортографије!"^[28]

Тако је писао Јулије Бенешин у својим мемоарима припремљеним за штампу. Није на одмет да ради упоређења наведемо његово мишљење о том разговору о "ћирилицу" у приватном писму упућеном свом интимном пријатељу Ј. Мајцену у Загреб.^[29]

"... али међу нама је тј. међу нашим назорима јаз од големе ширине. Вељко је изгубљен за праву славенску ствар. Он вјерује у светињу ћирилице. Охохо!"

Изгледа да је сусрет Бенешина с Петровићем у Пољској стварно продубио разлике у погледима ове двојице пријатеља на многе проблеме. Могло би се чак чинити да је тај јаз непремостив и да се ти људи налазе на двома супротним позицијама. Бенешин иако није у многим стварима налазио заједнички језик са својим пријатељем ценио је његово стваралаштво и укусу у погледу на књижевност.

Године 1930, у тренутку када је започињао своју велику издавачку делатност у Пољској, моли га за савет у вези са издавањем југословенских писаца.

"Писао сам Мишку Комболу, да ми даде савјете гледе моје енциклопедичке антологије наших писаца. Писао сам и Вељку Петровићу о том и Gesemannu"^[30]

Штета што нисмо у стању да приложимо Петровићев одговор. Након боравка тог врсног приповедача у Пољској пробудио се код Пољака интерес за његова дела. Врло је занимљиво у том погледу последње Петровићево писмо интересантно за наша разматрања. Оно носи датум: Београд, 8/V. 1931. Citiram jedan fragment:

"Замисли, затекао сам писмо неког Wiktora Bazielicha, Katowice, Gliwicka 12, који тражи право да преводи из књиге "Искушења". Ја сам му рекао да се споразуме с Тобом и с оном г-ђом, што је превела са ... (нечитко) (супруга бившег конзула). Добро би било да њих двоје преведу за једну књигу па да је издаду, можда би издавача нашао Osendowsky и Vandrowsky".

У писму се помиње Базјелих, коме Петровић посвећује у свом путопису једну топлу реч;^[31] то је неуморни чланкописац и преводилац са подручја српске и хрватске књижевности. Човек са много истинског елана за словенску узајамност, али релативно слабих преводилачких способности. Доста је муке имала редакција Југославенске библиотеке са "чишћењем" његовог превода "Нечисте крви". Супруга бившег конзула — то је Марија Знатович-Шчепањска, добар и савестан преводилац "Свете Војводине" Милоша Црњанског, Андрићевог "Пула Алије Ђерзелеза" и Војновићевих "Старих гријеха". Не зна се ништа поуздано о сарадњи Базјелиха са Шчепањском на пољу превода Петровићевих новела, једино можемо констатовати да године 1932. излази у часопису "Świat"^[32] превод приповетке "Искушење" под насловом "Pokusia".

Колико је нама познато преведена је осим ове новеле још и "Земља" (у пољском наслову "Ziemia"). Превео ју је др Станислав Папјерковски, слависта, бивши лектор пољског језика у Београду, сада професор универзитета у Лублину.^[38]

У Познањском врло добро уређиваном часопису "Przegląd Polsko-Jugosłowiański"^[34] појавила се у лепом препеву Дионизија Круликовског (преводиоца Ђалског, Шеное, Дучића и др.) Петровићева песмица "О зашто". Та љубавна минијатура у пољском преводу носи наслов: "Obyśmy nigdy nie byli się znali" (О, да се нисмо никада упознали), који се може сматрати слободним препевом првог стиха друге строфе. Преводилац је сачувао једанаестерац оригинала мада се у погледу риме њега није држао. Препев на пољском је дражестан и милозвучан иако се често удаљује од оригинала. Да би се истакла лепота препева цитираћемо упоредно српски и пољски текст.

Са тим досад непознатим у библиографијама препевом број Петровићевих превода на пољски језик попео се на три.

О зашто^[35]

О зашто смо се, зашто смо се срели
на мртвој стази опора већења,
под мутним небом мађијског јесења
О зашто смо се погледали, је ли?

О зашт' се нисмо мимоишли, драга,
ко до две лађе на сред океана,
што црних једри, а с два мртва кана,
плове и мину у магли без трага.

Obyśmy nigdy nie byli się znali

Nam drogi życia nie złościł blask słońca
Dla nas nie kwitły ni róże, powoje
Jesienne słały się cienie bez końca,
Szliśmy milczący we dwoje...

...Obyśmy nigdy nie byli się znali,
Cisi minęli siebie, jak na fali
Mórz się mijają, co truny
Spowite wiozą w całuny.

У Петровићевом писму од 8/V. 1931, читамо још један пасус у вези са Бенешихем: "Могу Ти рећи да би у министарству радио видели кад би Ти ускоро учинио нешто и за нашу

"источну" књижевност . То ти онако дискретно пријатељски, поручујем."

Не зна се тачно шта је хтео В. Петровић тиме да каже. Да ли је то говорио полуслужбено као чиновник министарства, или је имао на уму нешто друго?

Да ли је Бенешић послушао пријатељев савет? Не може се ништа поуздано рећи. Један од циљева Југославенске библиотеке у Варшави било је издавање понајбољих дела југословенских књижевности на пољском језику. Бенешић је имао у плану такође и српску књижевност (од српске књижевности издао је у својој Библиотеци Његошев "Горски вијенац", Станковићеву "Нечисту крв", Сремчевога "Поп Ћиру и поп Спиру" и "Југословенску народну поезију").

Да видимо каква је била реакција ироничног и темпераментног Бенешића на овај Петровићев савет.^[36] Цитирам:

"11/V. Примио сам врло срдечно писмо од Вељка Петровића из Београда. Пише латиницом и свршава овим ријечима..." (ту Бенешић цитира у потпуности већ поменути фрагмент писма од 8/V. 31) У наставку даје одушка своме бесу: "... Дакле господа која нису дала ни паре, хоће да командирају" (морамо одмах напоменути да је његова љутња била оправдана јер је Југославенска библиотека излазила у Варшави захваљујући потпори приватних индустријалаца. Министарство Просвете дало је само минималну своту за књигу туристичког карактера: "Uroda Jugosławii" – Лепота Југославије).

Бенешић је у својој Библиотеци намеравао издати збирку Петровићевих новела. У једном од писама од 18/V. 1931. упућених из Варшаве своме загребачкоме пријатељу К. Мајцену, овако пише између осталог: "Вељку ћу ту концесију учинити и још ове године издати нарочиту књигу његових новела".

На жалост ове 1931. године није издао од В. Петровића ништа. У плану своје библиотеке набаченом у хроници^[37] уврстио је тек под бројем 13: "Вељко Петровић, Новеле". Ту Бенешићеву намеру потврђује такође анонимни чланак у Новостима,^[38] где читамо да се у рукопису налазе између осталог и новеле од Вељка Петровића. Судаћи по белешкама које се налазе у његовој заоставштини у Загребу, Бенешић је на крају одастао да изда Петровићеве новеле као посебну књигу. Хтео је да их уврсти у Антологију југословенске новеле.

На једном листићу руком Бенешића направљен је следећи план: "Nowele serbskie":

1 Domanović Radoje: Podarunek dla króla, preveo Viktor Bazieli, rukopis.

2 Petrović Veljko: Gospodarz (Salašar), prevela Marja Z. Szczepańska, rukopis.

3 Crnjanski Miloš: Święta prowincja, prevela Marja Z. Szczepańska, ruko

4 Kočić: "Mračajski prota" i "Jablan", predlaže da se prevede — Ivo Andrić.

5 (Petrović Veljko: dobre su novele: "Zemlja" i "Golubica sa crnjim srcem").

6 Janković Milica: prevesti novelu: "Poslednja fioka desno".

7 Nušić: Pripovetka o slonu (u zbirci "10 pripovedaka" predlaže "Žolika"(!))

9 Vasić Dragiša: nešto iz "Otuđenih (!) kandila"

8 Živadinović

Са друге стране листића: "Milićević Vojko, Sekulić Isidora, Jovanović Milutin".

Мада на избор можемо гледати са малом оградом у његовом је састављању вероватно учествовао и Петровић), права је штета што је II светски рат онемогућио издање ове антологије.

Новела Црњанског "Święta prowincja" била је у преводу Шчепањске штампана 1927. године у "Bluszczu" (бр. 8—13).

Вељко Петровић још у писму од 9/IX. 1930. упућеном у Варшаву нуди Бенешићу: "... не би ли могли издати скраћено моје сликарство у Пољској". Одговор на то нисмо могли да пронађемо. Очигледно је да понуда није била прихваћена.

Документован је још један траг Петровићевих додира са Пољском у предратном периоду. Како знамо из већ цитираног Бенешићевог извештаја (Варшава, 18/VI-1931), Вељку Петровићу било је поверено организовање одбора књижевног споразума у Југославији. Тај одбор имао је између осталог за задатак и припрему Културне конвенције између Пољске и Југославије. У Бенешићевој заоставштини^[39] налази се копија записника са заседања припремне поткомисије културног споразума између Пољске и Југославије. Присутан је на заседању поред низа других лица и Вељко Петровић.

У послератном раздобљу познат нам је један врло симпатичан и пун одушевљења за "браћу Пољске" Петровићев поклик, приликом доласка у Југославију пољске владине делегације са Гомулком на челу.^[40] Из редака овог чланка написаног са прилично добрим познавањем чињеница пробија истинска љубав човека који се искрено радује да пољски и југословенски народи као и у прошлости опет почињу на свим подручјима сарадњу засновану на новим социјалистичким принципима.

Из досадашњег излагања, чини нам се, можемо закључити да бар један делић ове сарадње припада и Вељку Петровићу. У праву је он кад пише на крају свог чланка, којим бисмо хтели да завршимо наше излагање: "... нису векови прохујали сасвим узалуд нити су протекле реке племените пољске и југословенске крви без ичега: — ево, некад раздалеки, приђоше наши народи једно другом сасвим близу, загрлише се. И то је наш прилог новом човечанству и миру!"^[41]

НАПОМЕНЕ

[1] Петровић Вељко: "Пролећни излет у Пољску 1931", Политика, 1932, бр. 8802, 8804, 8819; такође: Вељко Петровић: Сабрана дела, II, Нови Сад, 1954, 113—131.

[2] Сабрана дела, *op. cit.*, 113—114.

[3] Bibliografski pregled hrvatskih i srpskih prijevoda iz poljske literature, u knjizi: Današnja

Poljska, Zagreb, 1948, 220.

[*] [Вељко Петровић је, поред осталог, и аутор одреднице о Николи Манојловићу-Рајку у *Народној енциклопедији српско-хрватско-словеначкој* Ст. Станојевића. Недоумице око транскрибовања имена пољских писаца код В. Петровића већим делом потичу од начина транскрибовања самога Рајка ("Шјенкјевич" и сл.). Провером *de visu* установљено је да је роман *Пехарникова кћерка* Валерија Пшиборовског превео Рајко, а не, како погрешно наводи *Bibliografski pregled hrvatskih i srpskih prijevoda...*, Р. Кошутих. – **нап. приређивача.**]

[4] Сабрана дела, оп. cit., 114.

[5] Сабрана дела, оп. cit. 113.,

[6] Vučetić Šime: Uz izbor stihova Miroslava Feldmana, у књизи: Miroslav Feldman: Pjesme, Zagreb, 1954, 135. Аутор каже: (...) "... ушавши рано у књижевност, у коју га уводи Јулије Бенешкић објавивши му прву пјесму у "Савременику", год. 1917", упореди такође: J. D.: "Тројца награђених" (Izjava M. Feldmana), Globus, br. 64, 1955. М. Фелдман изјављује да га је Јулије Бенешкић увео у књижевност.

[7] Институт за књижевност и театрологију ЈАЗУ, "Theatralija", 1926. С обзиром на велики значај писма цитираћемо га у целини:

"Нови Сад, 11 март 1926.

Драги мој Јуле, стари другару и нови сапатниче! (ћир/

Уверен сам да је садашња пертурбација и донекле користила југословенским музам[а]. Молим Те да нам пошаљеш што пре рукописа за "Летопис" (ћир.), "Матица Српска" (ћир.), наиме, замолила је мене да одсада узмем удела при уређивању књижевног дела Л-са (ћир.), а социално — економски примише на себе Сл. Јовановић и Росић.

Хонорари ће бити најбољи у земљи. Као што видиш — ствар је најозбиљнија. Ја бих желео да у "Л — су" у првом реду дођу до речи наши вршњаци, после Богдановска и пре дучићевска генерација, она коју је рат омео био да се импосира (!) и да се "маинсенира". Даће ми прилога одмах Вељко Милићевић, Бранко Лазаревић, др В. Јовановић итд., а од Хрвата прво се обраћам Теби, па онда осталима (Ти ћеш бити добар да ме потсетиш на неке које цениш). Тражићу од Шимуновића, Домјанића — то старији — па онда од Мараковића, Барца, Томашића итд. Ти ми пошаљи што имаш, било превод какве Словацкове песме с белешком о њему, било своје стихове, било чланак о каквом хрватском уметничко књижевном питању. Стално да ми сарађујеш на позоришној кроници из Загреба, пар пута годишње. Наравно опште погледе, с више тачке, не дотичући неважне моменте. Перици бих писао, ако остане у З., да ми пише музичку □ кронику из Загреба.

Наш је циљ да наша ревија добије одређену физиономију, да буде орган хумане литературе у најбољем смислу, и да заведе добар преглед домаће књижевности (а и страних главних струја и појава) с књижевном критиком, правом и савесном, а не од случаја до случаја, без компаса и котеријашки. Ни против кога због правца и година, а за сваки таленат. Ако наиђеш — Б. свакако ме потражи, а и иначе пиши ми и отворено ми саопштавај стално своје мисли, примедбе и предлоге.

Рачунамо на Тебе немој да нас издаш

Грли те Твој

Вељко"

[8] Bibliografski pregled..., op. cit., str. 218.

[9] М. Krležа: Hajka protiv J. Benešićа, Književna Republika, br. 2. 1926 str. 103—120

[10] Институт за књижевност и театрологију ЈАЗУ, "Theatralija", 1926. Писмо ово прилажемо такође у целини:

"Нови Сад, 16 март 1926.

Драги Јуле,

Твоје разлоге никако не могу да усвојим. Каква лојалност, коректност према таквим типовима! Уосталом није реч о личностима већ о ствари. Имаш, дакле, да ми напишеш неколико чланака, или макар један, о досадашњој позоришној политици у Загребу, о раду, о духу, о језику, о режији, о правцима, о поз. књижевности, о особљу, о публици итд. Кратко, тачно — и духовито. А после видећемо!

Ја то чекам од Тебе, јер знам да ћеш Ти погодити онај виши тон који пристоји "Летопису" а и Теби.

Разуме се, ишчачкај и што из старих хартија а из тог свог старог сремског срца, које, јел' да и кад се дегенерише вишег је ранга од ма ког швапског или пемског Bierherza, јербо је оно wein или slivovitzherz. А ди је Срем ту је... Бачка!

Много Те поздравља и воли

Твој Вељко

А) Моја Те жена поздравља грдећи мене, к'о ја сам крви што Ти никад ниси био код нас! А, заправо, крива је Твоја бивша сила и власт, кредити и вирмани!

Б) Па наравно да је ово К. и К. Regiment. Молим Те, ја чекам да ме — знаш оног песника — редуцира стихоклепац химни Фрањи Јосипу. Место да ја, њега, он ће мене. Мој брат судија под Мађарима, сад је велики жупан и као радикал, после 1/XII. 1918, жали што ја увек рђаво политизирам. Кад сам први пут после ослобођења дошао у Београд од главе до пете упрскао ме је блатом батар г. дра Glanza, мог личног противника и вође мађарских шовиниста из мог ослобођеног родног места, на сред Теразија. Док сам се брисао он ме је осврнувши се, сажалително и [с] висине и у брзини, погледао, јер је познао.

In hoc signo vivere!"

[11] Сва писма цитирана у фрагментима и без фуснота налазе се у Институту за књижевност и театрологију ЈАЗУ, Загреб, Опатичка 18. у Бенешиневој заоставштини.

[12] Juljusz Słowacki: "U Švicarskoj", Zagreb, 1928; затим viz: "Poljska lirika", Zab. Biblioteka, sv. 602., Zagreb, 1939., str. 144—159; затим viz: Juljusz Słowacki: "U Švicarskoj", N. Z. H., Zagreb, 1949.

[13] Инст. за књиж. и театр. ЈАЗУ, "Theatralija", 1931, стр. 2.

- [14] Институт..., Јулије Бенеших: Лични документи и списи, фасц. 23.
- [15] Лич. док. и списи, фасц. 23.
- [16] Ова хроника, која обухвата период боравка Ј. Бенешиха у Пољској (године 1930—1938), припремљена за штампу, од које су неки фрагменти били већ објављени, налази се у поменутом институту.
- [17] Лични документи и списи, фасц. 23.
- [18] *Obzor*, br. 257, 1930.
- [19] *Przegląd Prasy Zagranicznej MSZ*, Nr. 86, 1931.
- [20] *Kurjer Warszawski*, Nr 117, 1931.
- [21] *Kurjer Warszawski*, Nr 118, 1931.
- [22] *Ilustrowany Kurjer Codzienny*, Nr 121, 1931.
- [23] *Jutarnji List*, 7/VI., 1931.
- [24] Пролећни излет у Пољску 1931, *op. cit.*
- [25] Сабрана дела, *op. cit.*, 113.
- [26] Сабрана дела, *op. cit.*, 123.
- [27] Сви горе цитирани фрагменти се налазе на стр. 105—106 поменуте хронике.
- [28] "Осам година...", *op. cit.*, 107.
- [29] Из свакодневно писаних у Варшави писама Камилу и Јуреку Мајцену начинио је Бенеших касније своју хронику. Писмо се налази у Бенешихевој заоставштини у Инст. за књиж. у Загребу.
- [30] "Осам година", глава: "Biljoteka Jugosłowiańska", стр. 581.
- [31] Сабрана дела, *op. cit.*, 116.
- [32] *Świat*, бр. 2, 1932, стр. 14—15. За превод тај зна такође Др М. П. Костић, цитирајући га у Библиографији преведених новела стр. 592—593, у књизи: В. Петровић: Сабрана дела III, Нови Сад 1955.
- [33] *Kurjer Lwowski*, Lwów, Nr 358, 1932 (у чланку Veljko Petrović: "Współczesny nowelista jugosłowiański). Такође цитира тај превод Др М. П. Костић, Сабрана дела, IV, Н. Сад, 1955.
- [34] "Przegląd Polsko-Jugosłowiański", br. 3, mart, 1935. За превод тај не знају југословенске и пољске библиографије.

[35] Вељко Петровић, Песме, Есеји, Српска књижевност у сто књига, књ. 76 стр. 67.

[36] "Осам година..." *op. cit.*, 111.

[37] "Осам година..." *op. cit.*, 215.

[38] *Novosti*, br. 135., 1932.

[39] Лични док. и списи, фасц. 23.

[40] Вељко Петровић: "Пољски другови", Политика, бр. 15923, 1957; исти чланак штампан је под промењеним насловом: "Браћа Пољаци" у В. Петровић: *Сабрана дела*, VI, Нови Сад, 1958. стр. 588—592.

[41] *Сабрана дела*, VI, *op. cit.*, 592.